

HÁZ ÉS EMBER

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve

26.

Szerkesztette:

BERECZKI IBOLYA—NAGYNÉ BATÁRI ZSUZSANNA—SÁRI ZSOLT

Szentendre, 2014

Az első borítón:

Részlet a „Bárányok nem hallgatnak” című nemzetközi kiállításból,
Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 2014. (DEIM Péter felvétele)

A hátsó borítón:

Juhászok vásárban. Szabadtéri Néprajzi Múzeum,
Magyar Népi Építészeti Gyűjtemény, Vargha László hagyatéka, MNÉGY 4164.
(GYÖRFFY István felvétele, 1938.)

Fordítás:

THARAN TRIEB Marianne

A kiadvány megjelenését a

Nemzeti Kulturális Alap

Közgyűjteményi Kollégiuma támogatta

HU ISSN 0230—0044

Kiadja: a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre

Felelős kiadó: Dr. Bereczki Ibolya mb. főigazgató

Nyomdai munkálatok: Prospektus Nyomda, Veszprém

Felelős vezető: Szentendrei Zoltán

AZ ERDÉLY ÉPÜLETEGYÜTTES KAPCSÁN VÉGZETT KUTATÁS 2014. ÉVI EREDMÉNYEI

Előzmények

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum 1967-es alapítása óta nyolc tájegységbe sűrítve 312 áttelepített és hitelesen rendezett épülettel az ún. trianoni Magyarország egyes tájainak népi építészetét, lakáskultúráját, életmódját és gazdálkodását mutatja be. Mind a néprajzi szakma, mind a látogatóközönség folyamatosan visszatérő igénye, hogy a Skanzen mutassa be a határainkon túl élő magyarság hagyományos népi kultúráját is saját speciális eszközeivel. 1998 óta a Szabadtéri Néprajzi Múzeum gyűjtőkörének kiszélesítésével már a teljes magyar nyelvterületen folytat hat kutatásokat, így kerülhetett az Erdély épületegyüttes a Múzeum kutatási és telepítési tervébe.

A Skanzen Erdély tájegysége a jelenlegi tervek szerint 12 hektáron valósulhat meg. A legjellegzetesebb kistáji egységeket (pl. Kalotaszeg, Gyimes, Szilágyság, Moldva, Mezőség) 20 portába sűrítve, áttelepítéssel, illetve rekonstrukcióval kívánjuk megvalósítani. A hagyományos enteriőrök mellett műhelyekkel (pl. bútorfestő asztalos, szalmakalapos) és termes, interaktív kiállításokkal (pl. Erdély története) bővítjük a tájegységet. A tájegység több házában megjelenik a magyar-román (pl. Hunyad) és a magyar-szász (pl. Homoródalmás) interetnikus kapcsolat, továbbá egy mezőségi román és egy dél-erdélyi szász porta is reprezentálja Erdély etnikai sokszínűségét. Erdélyt a vallási türelem földjeként is szoktuk emlegetni, a kiállítás a felekezeti együttélésre is reflektálni fog.

2006-ban BUZÁS Miklós főépítésszel az alapkutatásokat elvégeztük, és elkészítettük az előzetes telepítési tervet. A tervkészítés során az egyes vidékek népi építészeti adottságain túl figyelembe vettük a bemutatandó értékeket, mesterségeket is. A vizsgálat eredményét táblázatban rögzítettük, mely táblázat gócpontjai alapján igyekeztünk minden tevékenységet a lehető legjellemzőbb helyen bemutatni.¹ Az MTA, az OTKA² és a Nemzeti Kul-

turális Alap folyamatosan támogatja e program megvalósulását,³ a tőlük kapott kutatási, szerzeményezési összegek segítségével folyt az elmúlt évek során a munka. Sőt 5 épületet (csíkszentsimoni lakóház,⁴ homoródalmási lakóház,⁵ lozsádi lakóház, rákosdi csűr,⁶ szilágyerkedi lakóház) már át is hoztunk Szentendrére. Munkánkat a Kriza János Néprajzi Társaság és az erdélyi magyar vezetésű múzeumok (Csíkszereda, Gyergyószentmiklós, Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely) is támogatják.

Az egyéni kutatásokba a Múzeum munkatársain kívül helyi muzeológusokat, a vidéket ismerő kutatókat is bevonunk. Emellett egyetemi hallgatók részvételével minden évben rendezünk felmérőtábort, melynek keretében egy hét alatt 15 porta építészeti felmérésére kerül sor, amit néprajzi kutatásokkal (ház- és családtörténet, a település jellegzetes szokásai) egészítünk ki (2007: Homoródalmás, Hunyad megye, 2008: unitárius templomok, Hétfal, 2009: Háromszék, 2010: Mezőség, 2011: Gyimes, 2012: Háromszék, 2013: Küküllő mente, 2014: Moldva).

2006 óta a koncepció a bemutatás ideje és a bemutatandó területek tekintetében módosult. 2006-ban a Szabadtéri Néprajzi Múzeum addig alkalmazott gyakorlatához igazodva az épületek építése szempontjából a 18-20. század első fele volt mérvadó, a szituációk szempontjából pedig többnyire az 1880-1930-as évek, néhány esetben az 1950-es évek. Az elmúlt években a bemutatási időt egészen napjainkig tágitottuk, ezáltal is hangsúlyozva az erdélyi emberek életének, gondjainak, ünnepeinek személyes jellegét, az egyéni életutakon keresztüli bemutatást.⁷ 2006-ban a koncepciókat meghallgató tudományos tanács a szászok és románok múzeumi bemutatására tett javaslatunkat kevésbé támogatta, csak a kölcsönhatások, interetnikus kapcsolatok bemutatását tartotta szükségesnek. Ám a terepmunkák során meggyő-

1 VASS Erika – BUZÁS Miklós 2007. 227-266.

2 2008-2012: K72428 sz. Erdély néprajzi képe a 19-20. században, 2012-2016: K105556 sz. Tradíció és modernizáció. Erdély néprajzi képének változásában a 19-21. században. Alap kutatás folytatása a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély épületegyütteséhez.

3 Jelen tanulmány a K105556 sz. (Tradíció és modernizáció. Erdély néprajzi képének változásában a 19-21. században. Alap kutatás folytatása a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély épületegyütteséhez) OTKA kutatás, illetve az NKA 4911/00101 sz. (Örökségmentő, értékmentő munka megvalósítására a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély épületegyüttesének előkészítésére) pályázat keretében íródott.

4 BERÉNYI Marianna – BUZÁS Miklós 2002. 221-232.

5 BUZÁS Miklós – VASS Erika 2011. 21-52.

6 BUZÁS Miklós – VASS Erika 2010. 579-588.

7 Ez a trend az intézmény korábban megvalósuló tájegységében is tetten érhető: a 2010-ben megnyitott Észak-magyarországi falu tájegységben a kiállítási időmetszetek jelen felé tolásának legfőbb oka az volt, hogy néprajzi interjúkat minél nagyobb mértékben lehessen felhasználni, a személyes történeteket minél nagyobb arányban lehessen alkalmazni. A témáról bővebben: NAGYNÉ BATÁRI Zsuzsanna 2014.

zódunk arról, hogy ha csak egy-egy épülettel is, de szükség van a román, illetve szász kultúra bemutatására a teljesebb néprajzi kép kialakítása céljából. Emellett három épülettel gazdagodott az épületegyüttes: az Alföld és Erdély közti átmeneti kultúrát képviselő Fekete-Körös-völgyi Köröstárkány, a háromszéki Zabola középparaszti portája és Szék került a koncepcióba.

A gyűjteménygyarapítást 2007-ben szinte a semmiből kezdtük. A szabadtéri muzeológia egyik fontos eleme, hogy nemcsak a módos réteg esztétikailag kimagasló tárgyait keressük, hanem a mindennapok eszközeire is koncentrálnunk. A parttalanság elkerülése végett a telepítési koncepció épületeire fókuszálunk. A tárgy- és épületvásárlást ezen korai időszakban elsődlegesen a Nemzeti Kulturális Alap támogatása tette lehetővé. Az elmúlt években sokszor találtunk olyan tárgyakat, épületeket, melyek érdemeket lettek volna a múzeumi bemutatásra, azonban pénz hiányában ezekről le kellett mondanunk. Ebből is adódik, hogy nemcsak az általunk tervezett bemutatási idő határozza meg a tárgyvásárlást, hanem fordítva: amikor az anyagiak lehetővé teszik a vásárlást, az akkori tárgygyűjtési lehetőségek határozzák meg a terveinket. 2007-2008-ban még számos festett bútort sikerült Homoródalmáson megvásárolnom, ami tapasztalatom szerint 2014-ben már nem lett volna lehetséges.

A Nemzeti Kulturális Alap 2014. évi támogatása

Az NKA 4911/00101 sz. (Örökségmentő, értékmentő munka megvalósítására a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély épületegyüttesének előkészítésére), miniszteri keret által nyújtott nagyvonalú támogatásnak köszönhetően az eddigi munka nagy léptekkel felgyorsult.

A projekt megvalósulása azért is fontos, mert a nagyfokú modernizáció következtében a hagyományos épület- és tárgyllomány rohamosan eltűnik, ami azonnali értékmentést tesz szükségessé. Erdélyt sokszor skanzenként emlegetik, de az elmúlt két évtized modernizációs folyamatai miatt ez a sztereotípia már nem helytálló. Az 1990-es évekkel kezdődően elsősorban a külföldi vendégmunkából visszaáramló pénzek révén indult meg egy nagyerejű modernizáció, ami az Európai Unióhoz való csatlakozás óta még intenzívebbé vált. A mezőgazdaságból élők életszínvonala a földalapú támogatások révén emelkedett. Mindez azzal a következménnyel járt, hogy a régi életmód tárgyait tömegesen kidobták, eltűzelték vagy eladták a falvakat járó kereskedőknek. A régi házak helyébe pedig új emeletes házak épülnek, teljesen mellőzve a táji sajátosságokat, örökséget. Éppen ezért is volt lényeges, hogy a Múzeum gyűjteménye az idén ilyen gazdag anyaggal gyarapodhatott.

A munka első szakaszában, 2013 novembere és 2014 januárja között felvettük a kapcsolatot a korábban kiválasztott házak tulajdonosaival. Amennyiben elálltak az eladástól (például a mezőszéki Noszolyon a 2010. évi terepmunka óta vártunk egy ház eladására), új épületet kerestünk. Ebben sok segítséget kaptunk a helybeli ismerőse-

inktől. Így például a csíkmenasági Károly Veronika tanítónő segítségével a helybeli pap egy vasárnapi mise végén hirdette ki, hogy eladó csúrt keresünk. Négyfaluban a lakosság jelentős része nem tud magyarul, ezért Ifj. Magdó János kísért el engem házat keresni. Ezt követően kötöttük meg a vásárlási szerződéseket, a bontási engedély beszerzése a tulajdonost terhelte. Új épületek esetében építészeti felmérésre is sort kerítettünk a bontás előtt. A muzeológusok feladata volt a tárgyak vásárlása. Először a megvásárolt portán lévő tárgyakat vettük szemügyre, következő lépésként a családtörténet és a bemutatási koncepció alapján az adott faluban, majd a környező falvakban, mikrorégióban vásároltunk tárgyakat. A tárgygyűjtés nagyon időigényes feladat, de nagy előnye, hogy általa megismerhetjük a családi hátteret, a tárgy történetét. A vásárláskor nemcsak a berendezéshez szükséges műtárgyakra koncentráltunk, hanem demonstrációs tárgyakat is vásároltunk, melyek a kiállításokba tervezett interaktív játékok elemei lesznek.

A tárgyvásárlás során interneten, erdélyi hirdető oldalakon is kerestünk tárgyakat, és egy alkalommal ennek köszönhetően sikerült egy kúriából származó bútoregységet megvásárolnunk. 2013 októberében CSONKA-TAKÁCS Eszterrel és FILKÓ Veronikával a feketetói vásárra is kerestünk tárgyakat, de napjainkra a vásár átalakult, a régiségkereskedők egyre kisebb területre húzódnak vissza, és helyüket főleg kisebbségi ruhák és cipő árusok foglalják el. A vásárlások, alkudozások során ügyelnünk kellett a forint, lej és euro árfolyamok váltására is, ráadásul az idős erdélyi emberek még régi lejben számolnak, ami még nagyobb figyelmet igényelt a részünkről (1 RON = 10.000 régi lej).

I. kép. A feketetói vásár részlete, használt ruha árusítása (VASS Erika felvétele, 2013)

A tárgyvásárlást követően a muzeológusok elkészítették a kiviteli engedély megszerzéséhez szükséges dokumentumokat (minden tárgyról fotó, méretekre vonatkozó adatok, leírás), az engedélyek megszerzése után pedig sor került a tárgyak Múzeumba szállítására. A Múzeumban az erre a célra kialakított raktárban kaptak he-

lyet átmenetileg a tárgyak, majd leltározás és fotózás (fa tárgyak esetében gázosítás, bizonyos műtárgyaknál preventív műtárgyvédelmi beavatkozások) után kerültek vég-ső helyükre.

A 2014-ben lebontott épületek muzeológusai: Köröstárány – KRAMLIK Márta, Balavásár – TÓDOR Enikő, Homoródmás, Csíkmenaság, Hétfalu – VASS Erika, Gyimes – CSONKA-TAKÁCS Eszter, VASS Erika, Inaktelke – FILKÓ Veronika, Zabola – BEREZKI Ibolya, ARANYOS Sándor. Moldvában ugyan nem bontottunk épületet, de az augusztusi felmérő tábor és az annak során gyűjtött tárgyak miatt nagy feladat hárult KAJÁRI Gabriellára is. A munka intenzitását mutatja, hogy VASS Erika 98, BUZÁS Miklós 77 napot töltött 2014-ben terepen.

A bontáson az építészek (BUZÁS Miklós, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főépítéssze és a projekt idejére alkalmazott PATAKI Anikó, továbbá Köröstárányban és Zabolán BÁLINT János nyugdíjas munkatársunk) és a muzeológusok felügyelték a munkálatokat. A muzeológus vezette a bontási naplót, emellett fényképeket és videofelvételeket készített a falkutatásról és a bontásról. Az építészek feladata volt minden múzeumba kerülő faelem számozása, ami az újraépítésnél lesz elengedhetetlen. A bontott elemek az épületelem raktárba kerültek. Augusztusban, az utolsó bontást követően a rovarfertőzések megszüntetése céljából az egész raktárt gázosítottuk.

2. kép. BÁLINT János a köröstárányai egykori szabadkémény alatti tüzelő feltárása közben (VASS Erika felvétele, 2014)

A helyszíni tárgyvásárlások mellett magyarországi kereskedőktől, gyűjtőktől is vásároltunk tárgyakat, hiszen a kvalitásos 19. századi darabok jelentős része már csak így módon szerezhető be. A falvakban maradt tárgyállomány nagy hányadát már a tulajdonosok is értéknek tartják, és nem válnak meg tőlük. Ilyen esetekben is nagy szerepe van a terepmunkának, hiszen a helyszínen látott, fotózott, de nem megvásárolható tárgyak jelentik a mintát, amit később itthon keresünk, amire a rekonstrukciók és másolatok készítését alapozzuk. Így például Csíkban két

helyen is találkoztam májusi terepmunkám során a női életutat ábrázoló színes nyomattal, de egyiket sem adták el. Egy magyarországi kereskedőnél viszont a lim-lomnak számító tárgyak között ráakadtam egy példányra, így az fog bekerülni a leendő csíki házba. Egy másik példa: Csíkmenaságon márciusban találtam rá egy 1920-as években készült, formavilágában még a 19. századot idéző bútoregyüttesre, ám a két padot a tulajdonos korábban már eladta egy kereskedőnek. Hiába kerestem, nem találtam sem a faluban, sem a környéken hasonló jellegű padokat. Helyi kereskedőt is megkerestem, de ő sem tudott olyan padot ajánlani, amire szükség lett volna. Végül egy magyarországi kereskedőnél (aki tárgyait Erdélyből hozza) találtam rá egy olyan padra, ami stílusában illik a csíki bútoregyütteshez, ennek a párját pedig majd másolatban készítik el a restaurátorok. Sokszor idő és sok terepmunka, kitartás kell ahhoz, hogy megtaláljuk a kiválasztott típusból az eladó darabot. 2007-ben Homoródmásan akadtam rá egy színes nyomatra, mely a vadász esküvőjét ábrázolja, de csak 2014 nyarán Pütkörcen, egy használaton kívüli malomban, pókhálós fedve találtam rá arra a darabra, amit megvehettem.

3. kép. Csíkmenasági bútoregyüttes (VASS Erika felvétele, 2014)

Az alábbiakban egy esettanulmányon keresztül, Balavásár példáján mutatom be, mennyire összetett feladatot jelent, amíg egy porta teljes épületállománya és tárgye gyüttese leltározva bekerül a Múzeum raktáraiba. BUZÁS Miklóssal 2006-ban és 2007-ben, az épületegyüttes koncepciójának kialakítása során jártuk be elsősorban KÓS Károly munkájára építve a vidéket. A legközelebbi terepmunkára 2011 novemberében került sor, ekkor BUZÁS Miklóssal és HORVÁTH Anett néprajzkutatóval kerestünk megfelelő épületeket. Célunk az volt, hogy a főúttól távolabbi, elzártabb falvakat keressük fel, ám utunk másképp alakult, mert a múzeumi Opel Astra Balavásáron, a vidék központi településén elromlott. Három napot kellett várunk a javításra, úgyhogy ezen idő alatt bejártuk a falut, és építészeti szempontból több értékes házra is bukkantunk. Ekkor ismerkedtünk meg a Szalma

családdal is. Itt TÁNCZOS Vilmost idézem, aki egyik eszéjében érzékletesen írta le, hogy a kutatásunk során engednünk kell a dolgok alakulásának: „Nyilvánosan meg kell gyónnom mindenkinek, akit ez illet, hogy amikor néprajzoscént »a terepen« járok, évek óta szemtelen ördögök settenkednek körülöttem, s azon mesterkednek, hogy eltereljék figyelmemet attól, amivel épp foglalkozni igyekszem. Efféléket duruzsolnak a fülembe ironikusan: – Hogyan képzelheted, hogy autód ide-oda cikázó zárt teréből egy-egy gyors gyűjtőút során mélyen bepillanthatsz az ismeretlenbe? Vigyázz, nehogy épp az eszközül használt kérdőív és fényképezőgép, az »eredményeket« összefoglaló tanulmányra való előrekacsingatásod legyen az, ami megakadályoz abban, hogy megértsd valamit abból a kultúrából, amibe egy előre eltervezett »kutatás« ürügyén beleszóppentél. Miért nem akarod már észrevenni, hogy miközben a kis magnó gombjait nyomogatva furcsa dolgaid után kutakodsz, kérdőíveket töltesz ki és fényképezőgéped kattogatod, közben még történik valami, ami kapcsolatban áll ugyan a »kutatott« tárggyal, de amit már nem te irányítasz, mert ez az épp történő valami egészen más elvek szerint szerveződik, s aminek te már nem pusztán külső megfigyelője, nem létrehívója és irányítója, hanem teljes jogú részese és egyik tényezője vagy? Vajon nem lehetséges-e, hogy voltaképpen

ezek a maguktól beinduló, kérdőívekre fittyet hányó történések azok, amelyek a Hitelesség címkéjére számot tarthatnak?»⁸

2013 augusztusában a KI05556 számú OTKA kutatás keretében került sor építész és néprajz szakos hallgatók bevonásával a felmérő táborra, melynek során az építészek 15 portát mértek fel, továbbá sor került etnobotanikai vizsgálatra, népszokások, interetnikus kapcsolatok, amerikai kivándorlás kutatására is. Az építészeti felmérések, a leírt hanganyagok és a fényképek a Múzeum adattárába kerültek. Ekkor egy küllődombói házat szemeltünk ki népi építészeti jellemzői alapján, ami megfelelt az eredeti építészeti koncepciónak: a KÖS Károly által is kutatott, téglakitöltésű favázas átmeneti korszakot reprezentálta, és amit az Olaszországban dolgozó román tulajdonosa bontásra ítélt. Ám nem sikerült megvásárolnunk a házat, és ekkor döntöttünk a balavásári porta mellett. A házat és a gazdasági épületeket a tulajdonosok a berendezéssel együtt jó állapotban megőrizték, sőt családtörténeti iratokat is kaptunk, ami sokat segített az életmód és a családtörténet hiteles rekonstrukciójában. A balavásári porta muzeológusa 2013 őszén TÓDOR Enikő lett. A vásárlást követően, 2014 januárjában készítette el a kiviteli engedélyhez szükséges leltározást, mely során összesen 707 darab tárgyat sikerült megvásárolnia. A tár-

4. kép. Farsangtemetés Csíkban
(VASS Erika felvétele, 2014)

gyak februárban kerültek Szentendrére, március 3-án pedig elkezdődött a bontás. Digitális eszközök segítségével szinte minden apró részletét tudtuk dokumentálni a munkálatoknak. A Szalma család hamar megnyílt, és néhány napon belül családtagok lettünk. Ennek köszönhetően bepillantást nyerhettünk a hétköznapi élet minden apró részletébe (például táplálkozás, vásár, mezőgazdasági munkák, migráció, cigányokkal együttélés), illetve a múlt történéseibe (például kollektív megalakulása, kulákok sorsa).

A konkrét ház- és tárgyvásárlások mellett sok egyéb hozadéka is volt a terepmunkáinknak. Például Sztánán és Csíkmenaságon is részt vettem farsangi mulatságon. Utóbbi helyszínen a Hargita megyei farsangtemetésre került sor, ami számomra a népi kultúra színrevitelét jelentette, hiszen erre az alkalomra a lakosok a csúrból, padlásról elővették a hagyományos paraszti kultúra már nem használatos eszközeit (pl. eke, szövőszék, festékesek), és azokat a házuk előtt utcaszakaszon állították ki. Úrnapján a négyfalusi templomban vettem részt a misén, vasárnap pedig a brassói úrnap körmenetén. Szent Antal napján Csíksomlyón fotóztam a gyermekek megáldását. Augusztusban Pusztinán a Szent István napi búcsúban és egy lakodalomban vettünk részt. Ez utóbbi azért is izgalmas volt, mert a fiatal pár csak szimbolikus kötődését kifejezendő

tartotta itthon a lakodalmát, de sokakhoz hasonlóan már ők sem itt élnek, hanem jobb munkalehetőség révén Párizsban. Nagyboldogasszony napján Barát kegyhelyen vehettem részt a misén és a virágszentelésen.

Épületvásárlás

Az NKA pályázatból több vidéken sikerült épületeket bontanunk és a bontott anyagot múzeumi raktárba szállítanunk, hogy az építkezés megkezdéséig itt őrizzük az épületelemeket. A bontások során több módon is dokumentáljuk a munkát, hogy megkönnyítsük az építkezést. A már említett épütelelem-számozáson túl a modern technikának köszönhetően videofelvételt és több száz fényképet őrzünk meg egy-egy bontásról, hogy az épületszerkezetek legapróbb részletei is látszódjanak. A bontás megkezdése előtt falkutatást is végzünk, vagyis rétegenként megyünk vissza a múltba, hogy a muzeológus által kiválasztott korszaknak megfelelő, hiteles falszínnel és mintákkal építhessük fel az épületet.

Az alábbi épületek bontása, majd múzeumba szállítása történt meg jelen pályázatból:

Balavásáron március 3-13. között egy teljes portát bontottunk le, mely a Küküllő mentét fogja képviselni a Múzeumban. A valószínűsíthetően az 1870-80-as évek-

5. kép. Úrnap körmenet Brassóban
(VASS Erika felvétele, 2014)

1. ábra: A bontott épületek települései
(készítette: ROMÁN Árpád)

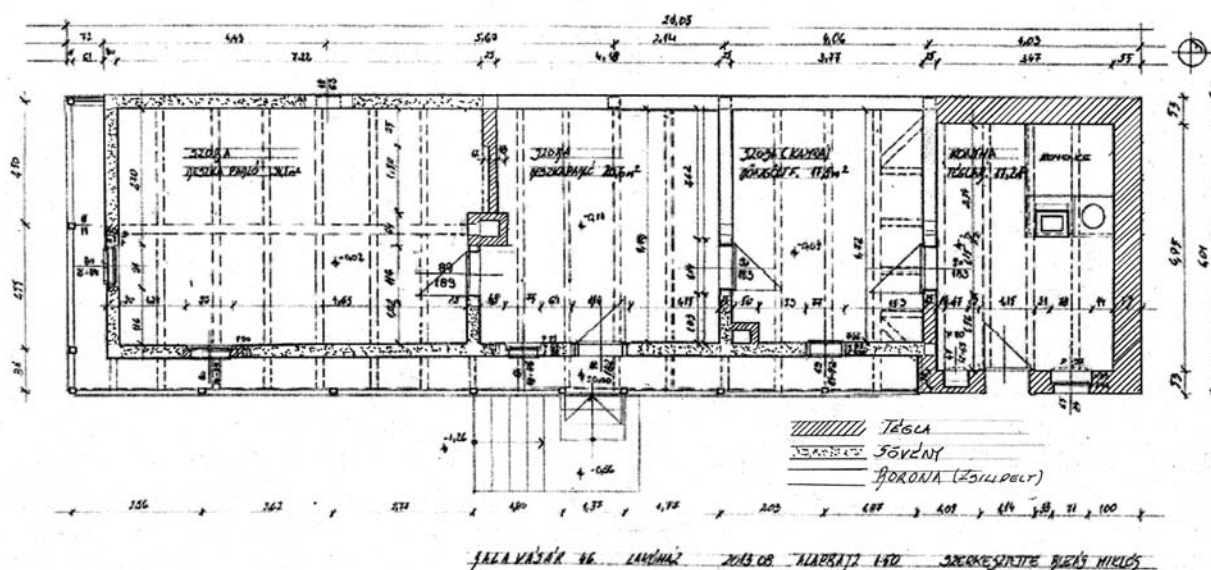
6. kép. BUZÁS Miklós az egykori cseropes helyét kutatja
(VASS Erika felvétele, 2014)

ben épült cserépfedéses, négyhelyiséges alaprajzú lakóház elő- és oldaltornáccal rendelkezik, melynek utolsó, kemencés helyiségét az 1920-as években téglafalazattal toldták a már meglévő favázas sövényfalas épülethez, a toldás a tetőszerkezetben is megfigyelhető volt. Az utca felőli első helyiség alapincézett. A falazat feltárása során korábbi vakolatdíszítés nyomait tártuk fel. Az 1936-ban épült csűr istálló – csűr beosztású. Az istálló-rész kézi vetett téglafalazatú, míg a másik helyiség favázas, deszkaborítású. A fedés anyaga cserép, a tetőszerkezet kétoldalt kontyolt szarufás fedélszék a szaruk végén vízcsendesítővel. A bontás közben ács jeleket figyeltünk meg. A magtár a 19-20. század fordulóján épült egykor 3 helyiséges épület. Az épület falazata zsilipelt deszkás favázszerkezet, tetőszerkezete kontyolt szarufás te-

tő, a szarufák a földemgerendába csapoltak. Az utcától legtávolabbi helyiség egykor a prés helye volt, erre utal az itt alkalmazott nagyobb szaruköz és a földem pótlólagos kialakítása. A 2. és 3. helyiség közti közfalat kivették, a második helyiség volt a gabonás kamra, a benne lévő hombáron ceruzával írt 1872-es évszámot figyeltünk meg. A 3. helyiség magában foglalta a sertésólat, melynek etető ajtajai fölé utólag fél nyeregvetőt állítottak. A telek utcai oldalához közel elhelyezett, egykor itatásra is használt kerek kút falazatát kővel rakták ki, mely fölött gerenda szerkezetes káva készült zsilipelt falazattal. Az egyszerű, lécezett kukoricás kas valószínűleg áthelyezéssel került a jelenlegi helyére, szerkezetét is többször megújították.

6. kép. A balassági lakóház
(VASS Erika felvétele, 2014)

2. ábra A balassagyarmati épület falszerkezete (készítette: BUZÁS Miklós)

Köröstárkányban, a Fekete-Körös völgy központi falujában március 17-22. között bontottunk el egy 1880-

8. kép. A köröstárkányi lakóház bontás közben (VASS Erika felvétele, 2014)

as években épült lakóházat. Az épületet még GYORFFY István is láthatta, és ifj. KÓS Károly fényképezte is. A sövényfalas, favázás épület eredetileg háromhelyiséges volt, az első két helyiség előtt tornáccal, melynek utcai végét később kamrának építették be. A középső helyiségben egykor szabadkémény állt, szintén sövény szerkezettel, melyre még sikerült analógiát találni a településen. A tetőszerkezet elől csonkakontyolt, hátul kontyolt kialakítású, cseréppel fedett. A 3. helyiség alapincézett volt, és a feltárás során falazatában rejtkehelyet tártunk fel, mely a fölötté lévő helyiség tapasztása alól volt csak megközelíthető.

Homoródalmásról az NKA támogatásával 2008-ban már a múzeumba került egy 1846-ban épített lakóépület. Ehhez bontottunk el március 23-28. között egy 1870-es években, helyi tűzvész után készített csúrt (a cserépek között 1879-es datálású került elő, és a szom-

9. kép. A köröstárkányi ház hátsó szobája alatti rejtkehely (VASS Erika felvétele, 2014)

10. kép. A homoródalmási csűr (VASS Erika felvétele, 2014)

szédban élő idős, jó emlékezetű férfi is megerősítette a nagyanyjától hallottak alapján ezt az építési dátumot). A jellegzetes pajtas csűr a közepén elhelyezkedő kapuk két oldalán egy-egy pajtával (istálló) rendelkezett. Az épület körítő és oromfalai kőből készültek, vegyes kőanyag felhasználásával, található benne patakő, bányászott és szedett kő is. A belső közfalakat boronából zsilipelve rakták a kőfal közé. A nyeregtető egyszerű szarufás – torokgerendás kialakítással készült, fedése cserép, melyről különböző datált cserépek kerültek elő.

11. kép. Az 1879-ből származó cserép
(VASS Erika felvétele, 2014)

Csikmenaságon március 29 – április 2. között bonttunk el egy boronafalú csűrt és egy disznópajtát a már korábban elbontott csikszentsimoni lakóház mellé. A kapu fölötti szemöldökön datált (1886) csűr eredetileg zsindefedésű volt. Az 1960-as években az épület nyeregtetőt és a jelenlegi cserépfedést kapott, melyet a múzeumban fafedéssel szeretnénk helyreállítani. Eredeti alaprajza szín, csűr, pajta volt. A csűrkapu archaikus fazárral, a pajta ajtaja pedig faragott lécajtóval készült. Falszerkezete körborona fal, melynek hosszanti és rövid oldalait váltakozva rakták. A fűrészelt boronafalas, két ólas típusú disznópajta anyagát valószínűleg vásárba készen vettek, majd állították fel itt. Tetőszerkezete kötőgerendás szarufás, cseréppel fedett.

12. kép. A csikmenasági csűr
(VASS Erika felvétele, 2014)

13. kép. csűr fazára
(BUZÁS Miklós felvétele, 2014)

14. kép. csűrön látható évszám
(BUZÁS Miklós felvétele, 2014)

Gyimesben április 28 – május 7. között került sor a bontásra. Először a gyimesközéploki Boros patakán bontottunk le egy csűr, mely jellegzetes csiki típusú, az 1890 körüli évekre datálható. Gömbborona falazatú, felváltva rakott jellegű, a pajtarészen tapasztott falazattal. Tetőszerkezete kétoldalt kontyolt szarufás kialakítású, a jelenlegi deszkafedés alatt drányica található. Az épületen datálást nem találtunk. A falazat bolygatatlan volt. Az istálló a rövidoldaltól megközelíthető, deszkázott, és trágya elvezetővel kialakított volt, a jászlak beépítettek. A disznópajta kéthelyiséges, de csak az egyikhez tartozott etető vályú, amit disznóhízlaláskor használtak. Tetőterében tyúkól helyezkedett el. Nyeregteteje oldalanként két sor dránicával fedett. A gyimesi életmód sajátosságát tükrözik a lakóépületektől 5-15 km-re elhelyezkedő kalibák, melyek a nyári időszakban a szénagyújtás, állattartás helyszínét jelentették. A Nagysorok patakán lebontott kaliba az 1900-as évek környékéről származik. Alaprajza megfelel a korai gyimesi lakóházaknak: másfél helyiséges, ereszes épület. Lakóhelyiségében egykor kürtővel ellátott kemence állt. Kamrája a szobából nyílik. Tapasztott borona falazata és nyílászárói eredetiek. A tetőszerkezet jelenleg hullámpalával fedett nyeregtető, de az elbontás után megtaláltuk a korábbi kétoldalt kontyolt

16. kép. A Múzeumba került ház
(VASS Erika felvétele, 2014)

tetőszerkezet nyomait. A Barackos patakán talált lakóház az 1920-as években épült. A másfél helyiséges kalibához hasonló alaprajzú épületet az 1960-as években egy lakóhelyiséggel bővítettek. A kamra közepén patak-kővel kirakott falú verem található, melyet fafödémrel zártak, és fekvőajtón át közelíthető meg. A falazata két oldalt tapasztott boronafal, a régi rész kőrkörösen fala-

15. kép. A Gyimesközéplok Boros patakán bontott csűr
(VASS Erika felvétele, 2011)

17. kép. A kalyiba
(VASS Erika felvétele, 2011)

zottan volt kialakítva. A kamra és a szoba közös fala mellett a jelenlegi deszkázat alatt régi tüzelőberendezés alapját sikerült megfigyelni. Tetőszerkezete két oldalt kontyolt szarufás dránicával fedett. A patakkövekkel kirakott kútüreg fölött kerekesházat helyeztek el. A kutat méretei miatt egy az egyben raktuk teherautóra, és szállítottuk a Múzeumba.⁹

A Kalotaszeget megjelenítő **inaktelki** porta különlegessége, hogy azt Kalló Ferenc, a népművészet mestere lakta családjával. Élete, művészete kiválóan tükrözi a kalotaszegieket sokoldalú, színes, reprezentatív kultúráját. A Múzeum munkatársai április 14-15-én mérték föl a portát, majd május 12-22. között került sor a bontásra. Az 1940-es években épült lábas lakóházat két testvér építette, falu felé néző oromdíszén látható hegedűs és táncos alak Kalló Márton és Ferenc. A hosszú épület középtengelyében rizalit jellegű kialakítással helyezkedik el a lépcső, mely a felső szintre vezet. Ezen az oldalon az épület mindkét szintje tornácossal kialakítású. Az első szint rakott kőfala jellemzően bányászott kő, melyet a patakmeder felsőbb szakaszán fejtettek. A közepén elhelyezkedő helyiség kővel boltozott, a többi fáfödemes. Az eme-

leti szint favázal téglakitöltő falazattal, illetve a befejezetlen helyeken egyszerű pozdorja burkolattal ellátott. Tetőszerkezete kötőgerendás gerendavéges, sajtoltszerűen fedett, a cserép felirata alapján a visszacsatolás után fedték. Az emeleti alaprajz két és fél helyiségesre tervezett, de csak Ferenc oldalán készült el. A középső

18. kép. Az inaktelki ház
(BUZÁS Miklós felvétele, 2014)

⁹ A Dél-Dunántúl tájegység faddi lakóházának kútját is egy darabban terveztük a múzeumba szállítani, ami akkor, 2004-ben a magas költségek miatt végül nem valósulhatott meg. Az egy darabban történő áttelepítés a hitelességet erősíti.

19. kép. Az inaktelki csűr oromzata bontás közben
(VASS Erika felvétele, 2014)

boltozott pince fölötti kamrát a gerinccel párhuzamosan osztották félbe. A csűr 1937-ben készült: fedése ugyanaz a sajtolts cserép, mint a háznak, de már román nyelvű felirattal. A háromosztatú: pajta, csűr, kispajták elosztású hosszanti alaprajz mögé tetőleengedést szerkesztettek az épület teljes hosszában. Az istálló falazata kő, míg más részei az épületnek vázas szerkesztésűek. Szarufás kialakítású nyeregtetővel rendelkezik. A csűrhez hozzáépítve

20. kép. A szállításra összekészített téglák
(VASS Erika felvétele, 2014)

készült disznóól zsilipelt fa szerkezetű, cseréppel fedett. Az épület kőalappal, több évig folyamatosan készült, az illemhely belső kialakítása készült el utoljára. Az egyes részeket az oromfali datáláson túl Kalló Ferenc feliratai is keltezik.

A háromszéki **Zaboláról** származó gazdaporta elbontására 2014. május 19-29. között került sor. A háromszéki kúria alaprajz leegyszerűsödésével kialakuló, az 1925-26-os évben emelt lakóház középső helyisége a fogadó szoba, melyből az utca felé egy lakószoba és mögötte fél traktus mély, innen nyíló kamra helyezkedik el, míg az udvar felé egykor a konyha és mögötte az innen nyíló élelmiszer kamra kapott helyet. A sütőház egykor az épülettel szemben helyezkedett el, de az 1960-as években áthelyezték, és az épület konyha felőli végéhez toldották. Az épület borona falazatos, két oldalt kontyolt kétállószerű, gerendavéges tetőszerkezettel és cserépfedéssel készült. Az első szoba alatt pince helyezkedik el, mely a keskeny déli oldalon végigfutó tornác alól közelíthető meg. A kőbéléses kútgodör fölött borona alapgerendázatú, deszka kávas, zárt felépítésű kerek kút állt. A kerékoszlopok fölött cseréppel fedett tetőszerkezetet szerkesztettek és a víz kivezetésére itatáshoz vályút helyeztek el. Az építményt a cserép leszedése után egyben emeltük teherautóra. A négyrekeszes, boronafalú, tapasz-

tatlan disznóól középső két rekesze közé kapuval zárt szint szerkesztettek, melyben juhoknak szénarácsot alakítottak ki. A nyeregtető, cseréppel fedett épület rekeszei elé etető vályút szerkesztettek. A padláson egykor szénát tároltak, amihez széna bedobó ajtót alakítottak ki. Külön épületben kaptak helyet a nagyállatok. A pajta két helyiségből áll: egy szekérszín és egy istálló kap benne helyet. A falazata részben tapasztott, részben deszkázattal burkolt boronafal. Fedélszerkezete a széles ereszesen elhelyezett födémgerendákon végigfutó koszorúgerendára szerkesztett, kétoldalt csonkakontyolt nyeregtető, fedése cserép. A padlásteret szénatárolásra használták, a tetőn szénabedobó ajtót alakítottak ki. A telek végében keresztben helyezkedett el az egykor csak széna tárolására szolgáló csűr. A nagyméretű, középpiacos csűrt borona falazattal készítették, tetőszerkezet kétállószerű nyeregtető, oromfalai deszkázottak, fedése cserép. A déli oldalon alapincézett, és külön fél nyeregtető alatt elhelyezkedő színnel töltött. A csűr mestergerendáján 1940-ből származó bejegyzés olvasható, ami dokumentálja a magyar visszacsatolás idejét.

A Brassó szomszédságában elhelyezkedő **Hétfalu** építészete erős száz hatást tükröz. Az ide tartozó Csernátfaluban június 16-26. között bontottunk el egy csűr és egy emeletes pajtát, majd augusztus 3-5. között egy nyári konyhát. A három részre osztott, középpiacos csűr lakóépület felőli oldala tapasztott, meszelt sövényfonásos fallal készült, rajta sarjútartó maradéka található. Déli

22. kép. A csernátfalui csűr
(VASS Erika felvétele, 2014)

oromfala is sövényfonásos, érdekessége, hogy a függőleges rudak végigfutnak. Északi oldala deszkázott. A hátsó oldalán a szaruk toldásával tetőleengedés fut végig. Az alsó szint könyökökkel merevített favázszerkezetű, melyen kétállószerű tető helyezkedik el. Fedése cserép: a hátsó oldalon még korábbi hódfarkú hegyes, míg elől sajtol. A kétszintes gazdasági épület (*galariás pajta*) mérete jól jellemzi a hétfalusi emberek gazdasági szintjét. A cigánytéglából falazott épület alsó szintje kéthelyiséges: a házhoz közelebb a szín helyezkedik el, távolabb az istálló, ami poroszsüveg boltozatos. A felső szint udvari ol-

21. kép. A zabolai ház
(BERECZKI Ibolya felvétele, 2014)

23. kép. A csűr fonott sövény fala
(VASS Erika felvétele, 2014)

25. kép. A hosszúfalui nyári konyha
(VASS Erika felvétele, 2014)

24. kép. A csernátfalui galériás pajta
(VASS Erika felvétele, 2014)

26. kép. A nyári konyha falkutatása,
a ROMÁN Árpád által talált falminta
(VASS Erika felvétele, 2014)

dalán végigfutó tornác fűrészelt elemekkel díszített, középen kétszárnyú ajtón át közelíthető meg. Az épület nyeregtetős, téglá oromfalas, utcai oldalon 1914-re datált. Fedése fölül hegyes hódfarkú cserép, alsó sorai sajtolat patent cserepek. Tetőszerkezete a szélein kétállószerű, középen feszítőműves szelemen szerkezetű. A Hosszúfaluban lebontott nyári konyha egykori oromdísze alapján 1913-ban készült. Az épület félnyeregtetős, kéthelyiséges építmény, a harmadik egység a kemence testét foglalja magába. A sütőházat telekhatárra építették, a hátsó falát a szomszéd ház képezte. Az utcai oromfala lépcsőzetes kialakítású, amit eredetileg a fal hossztengegyében két oldalra lejtő cserépsorral, kúpcseréppel zártak le. A cserépsort, mivel áztatta a falat, bádogozásra cserélték. A tetőszerkezet szarufás félnyeregtetős. Az épület fedése betoncserep, ezt a bontás során kevés veszteséggel sikerült megtartani.

Műtárgyvásárlás

Jelen pályázat támogatásának köszönhetően 4.040 darab tárggyal gazdagítottuk a Múzeum gyűjteményét.

A tárgyvásárlások első fázisát a helyszíni gyűjtések jelentik. Lehetőség szerint a megvásárolt épületekből származó tárgyakkal bővítjük a múzeumi gyűjteményt, azonban ezek Balavásár kivételével már sajnos nem képeznek teljes tárggyűjtemést. Ezért a néprajzkutatók feladatának jelentős részét teszi ki, hogy a vizsgált faluban, illetve a környező településeken szerezzék be a szükséges tárgyakat. Ez gyakran úgy zajlik, hogy egyik ember küld a másikhoz, akinél még lehetnek régi tárgyak, vagy elvisznek az elhunyt szülők által egykor lakott, ma már üresen álló portára. Mindig érdemes felmenni a padlásra is, hiszen sok régi, egykor fölöslegesnek ítélt tárgyat tettek itt el az egykori tulajdonosok, amik között mindig akadnak olyan különlegességek, melyek a majdani múzeumi bemutatás során jelentőssé válnak (pl. olyan kályhacsempék, melyek segítségével lehet rekonstruálni az egykori tüzelőt, és sok padlásra találtunk festett bútorokat is). Nem számoltam meg, hogy az idén hány padlást jártam végig Köröstárkánytól Külsőrekecsinig, de ez a szám több száz lehet. Ez alapján elmondhatom, hogy még nem jártam olyan padlásra, ahonnan ne hoztam volna le valami néprajzi szempontból értékes tár-

gyat. Tapasztalatom az, hogy elsősorban kerámiából maradt meg nagy mennyiség, illetve ünnepi textíliákból, viseletből. Ezek közül a pürkereci horgolt függönyöket és a zajzoni bogláros övet emelem ki.

Egy-egy ilyen terepmunka azzal az előnnyel is jár, hogy gyűjtés közben sok régi történettel, népszokással ismerkedhetünk meg, és az adott tárgy készítéséről, használatáról is hallhatunk történeteket. Ezek nagyon lényegesek számunkra, hiszen a majdani múzeumi bemutatásnál ezekre a tárgyakra építhetjük fel a bemutatott szituációt és az interpretációt. Nem mindig könnyű a tárggyűjtés, hiszen vagy már korábban értéktelennek tartották a számunkra szükséges darabokat és kidobták ezeket, vagy erősen kötődnek hozzájuk a tulajdonosok a személyes emlékek miatt.

A megvásárolt épülettel kapcsolatban nagyon fontos a család történet felderítése is: interjú készítése a leszármazottakkal, régi fényképek, iratok szkennelése, hiszen többnyire ezektől nem válnának meg a tulajdonosok, ezért digitális formában őrizzük meg az adattárban. Ezek segíthetnek a bemutatás konkrét évszámának kiválasztásában, ami meghatározza a tárggyűjtés irányát is. A tárgyak vásárlása minden esetben a tervezett berendezési koncepció függvényében történik.

Vannak olyan tárgyak is, amiknek terepen történő beszerzése már nem lehetséges. Ide sorolhatók például a

kalotaszegi viselet archaikus darabjai, festett bútorok, melyeket egyrészt kereskedőktől, másrészt Magyarországon élő leszármazottaktól vettünk, akik már nem éreznek személyes kötődést a tárgyak iránt. Gyakori az is, hogy a leszármazottak kénytelenek kisebb lakásba költözni, így mindenképp meg kell válniuk féltve őrzött tárgyaiktól, és ilyenkor a Szabadtéri Néprajzi Múzeumhoz fordulnak, mert számukra a múzeumi megőrzés biztonságot nyújt a tárgyak jövőjét illetően. A terepen szerzett tapasztalatunk alapján azzal is szembesülnünk kellett, hogy műtárgykereskedelem révén nagyon sok értékes tárgy jut külföldre, de a jelen a múzeumi szerzeményezés révén több darabot sikerült nemzeti örökségünként megőrizni.

A gyűjtés során nemcsak a lakberendezési tárgyakra koncentráltunk, hanem az életmód és a népszokások tárgyaira is, hiszen egy-egy ünnep vagy tematikus év alkalmával szükségünk lesz ilyen jellegű darabokra is. Igyekeztünk tárggyűjtéseket gyűjteni, amik egyben fognak megjeleníteni a kiállításokban is. Az egykori munkaalkalmakhoz, mesterségekhez kötődő tárgyak esetében (pl. zsindevyágó) rövid film keretében rögzítettük az eszközhasználatot, munkafolyamatot. A látogatók visszajelzései arról szólnak, hogy a mélyebb megértéshez szükségesek a demonstrációs tárgyak. Ezek azok, amiket kézbe vehetnek, kipróbálhatnak a látogatók, ezért ezeknek a gyűj-

27. kép. A balavári lebontott épület első szobája berendezésének részlete
(VASS Erika, felvétele, 2011)

tésére is gondot fordítottunk a tárgyszerzeményezés korai szakaszában. A demonstrációs tárgyakat a múzeumi interpretáció során tudjuk felhasználni, hogy még előbbé tegyük a múzeumi bemutatást.

A 2006-os koncepcióhoz képest lényegesnek tartottuk az időhatárok bővítését az élő kultúra változási folyamata és a jövőbeli bemutatás változatos lehetőségei miatt. A mai múzeumi irányzatnak megfelelően dokumentáltuk a jelenkori állapotokat is. Ezért néhány helyen a közel-múltból származó tárgyakat is gyűjtöttünk, amennyiben ez koncepcionálisan megalapozott volt. Egyik ilyen gyűjtés Körösfőn zajlott: SZÜCS Brigittával két árustól a 2014-ben jellemző ajándéktárgyakat vásároltunk, korondi fazéktól egészen Shrek kerti szobraig.

A szabadtéri néprajzi muzeológia egyik fontos alapelve, hogy nemcsak kvalitatív presztízstárgyakat gyűjtünk, hanem egyszerű, hétköznapi használati tárgyakat is (pl. gyűszű, gazdasági eszközök), hiszen célunk az, hogy a látogatók a teljes életmódot megismerjék. Fontos elemét képezi majd a kiállításnak a 19. század végi tűzoltókocsi, a vetőgép és a cipővarrógép is. Ezeket ahol csak lehetett, tárgytörténetekkel egészítettük ki, ami a múzeumi interpretáció színesítéséhez, tematikus kiállítások anyagához lesz kiválóan használható.

Fontos megemlíteni, hogy a terepen való gyűjtés során szoros kapcsolat alakul a helyi közösségekkel, ami érdemi része a projektnek, mert erősíti a helyi közösségek és az anyaország közötti kapcsolatot. Több bontást megfigyeltünk a helyi múzeumi szakemberek, akik ezáltal módszertani szempontú tapasztalatokat szerezhettek. Azokon a településeken, ahol tájház is volt, szakmai tanácsokkal segítettük a tájházat létrehozó személyeket.

Az alábbiakban röviden összefoglalom a fontosabb helyszíneket:

A balavásári lebontott házban az örökösök múlt iránti tiszteletéből fakadóan nagyon sok tárgy őrződött meg. Ezek mellett TÓDOR Enikő a faluban másutt is vásárolt tárgyakat, így összesen több mint 700 tárgy és a család-ra vonatkozó irat került a Múzeumba. TÓDOR Enikő többek között a szilveszteri szászcsávási tüzes kerék eregetésről és a nagykendi csuhéból font szatyor készítéséről rögzített videofelvételt. Foglalkozott a kukorica termesztésének és felhasználásának változásaival, népi táplálkozásban betöltött szerepével is. Több tanulságos történetet gyűjtött az erőszakos kollektivizálás kezdeti időszakáról is.

Köröstárkányban, kisebb részben a szomszédos, magyar többségű falvakban KRAMLIK Márta és VASS Erika 570 tárgyat gyűjtöttek össze. A gyűjtött tárgyak közül kiemelkedik 2 darab vaságy. Az egykori tulajdonos közlése szerint ezek festett díszítése az 1911-ben a faluban gyűjtő GYÖRFFY István néprajzkutató és kollégájának keze munkája. KRAMLIK Márta a családtörténeti adatok mellett népszokások és népi táplálkozás témakörökben végzett gyűjtést.

27. kép. A vaságyak
(VASS Erika felvétele, 2014)

29. kép. KRAMLIK Márta a lebontott ház tulajdonosaitól gyűjt
(VASS Erika felvétele, 2014)

Csíkban VASS Erika az év folyamán több alkalommal vásárolt tárgyakat, májusban SZÜCS Brigittával közösen. Kiemelkedő tárggyűjtes a György Erzsébettől az 1920-as évek elejéről származó bútoregyüttes, mely formavilágában még a 19. századot idézi. Több típusú szekeret és gazdasági eszközt is sikerült vásárolni, ami érdekes adalékkal szolgál a hegyvidéken folytatott gazdálkodáshoz. A Csíkra jellemző római katolikus gazdag hitvilág lenyomatai a Múzeumba került szentképek, melyek között ortodox és lengyel eredetű színes nyomatok is találhatók. A tárgyvásárlás mellett a két kutató jeles napi szokásokat gyűjtött, különös tekintettel a böjtre és Úrnapjára, ez fogja az alapját képezni a tervezett múzeumi szituációnak.

Gyimesben CSONKA-TAKÁCS Eszter és VASS Erika 2012-2013 folyamán vásárolt nagyobb mennyiségű tárggyűjtest. 2014-ben csak a lebontott épületekből ajándékba kapott tárgyak kerültek beszállításra. CSONKA-TAKÁCS Eszter idejében elsősorban a ház- és csa-

ládörtönetre koncentrált. Így derült ki az is, hogy a Múzeumba került ház az 1950-80-as években társasági találkozóhely volt az idős házaspár életmódja és nyitottsága miatt. Gyakran rendeztek itt fonót, táncmulatságot, vagy esténként a környékbeli gyerekek gyűltek itt össze történeteket, mesét hallgatni.

Zabolán BERECKZI Ibolya a lebontott portáról több mint 400 tárgyat hozott el a Múzeum számára, melyek a 20. század első felének életmódjához fűződnek. Kb. 20 darab nagyobb méretű bútor, emellett egy ércálya is található az együttesben. Az építetők személyes tárgyai közül kiemelkedőek a viseleti darabok, köztük a férj templomba járó ünnepi kabátja, illetve feleségének tanítónői működéséhez fűződő iratok.

A leendő épületegyüttes egyik reprezentatív eleme lesz a **háromszéki kúria**, mely másolatban fog fölépülni a helyi örökségvédelmi szempontoknak megfelelően. Ehhez BERECKZI Ibolya Sepsiszentgyörgyön egy szotyori kúriából származó darabokat (pl. íróasztal, 3 bőrbevont karosszék, 2 fotel, biedermeier komód és üveges szekrény) vásárolt meg. A kúria berendezésének meghatározó darabjai lesznek a Páváról származó, 1930-as években készült hálószooba garnitúra elemei. A Gyergyószentmiklósról VASS Erikával vásárolt bútorok nagy része a zágoni báró Szentkereszty családtól származik. A tárgye gyüttes egyik értékes darabja a Bösendorfer iskolából származó Marschall zongora, mely Brassóból került az eladó család tulajdonába és a kuriális élet jellegzetes darabja. BERECKZI Ibolya a tárgyvásárlások mellett a másolatban felépítendő alsócsernátoni kúria kapcsán végzett néprajzi kutatást.

A **hétfalusi** bontások mellett VASS Erika a leendő porta berendezésére is koncentrált. Ehhez egyrészt egy egyszerűbb bútoregyüttest vásárolt meg Zajzonból, másrészt egy reprezentatívabbat Csernátfaluból. Az előbbi részét képezi egy 19. századi festett láda is, az utóbbi pedig a 20. század eleji Brassó polgári hatását tükrözi. Különleges darabnak számít az a 19. századi öv, melyről ORBÁN Balázs így írt: „Van azonban a leányoknak és fiatal menyecskéknek egy kiválóan, csak táncz alkalmával használt igen díszes öltözké: a hámos rokolya, ez fekete a menyecskékéknél, fehér a leányoknál, s mindig háznál szőtt kelméből kerül ki. Ezen ruhadarab szabása nagyon sajátos, mert az a válltól a bokáig ér, s derékra nincsen ellátva, hanem csak a cifra bogláros öv által van leszorítva... A cifra s több száz forintba kerülő bogláros övhez szép szabású s cifrán himzett bőrszékény van felakasztva, melyben a leány a tánczpénzt szokta tartani. Az ily hámos rokolyát és bogláros övet csak vasárnap és lakodalmak alkalmával viselik a nagy leányok és fiatal menyecskék.”¹⁰

Kalotaszegről elsősorban festett bútorokat és viseletelemeket sikerült vásárolni. Emellett a lebontott ház egykori tulajdonosának, Kalló Ferencnek a hagyatékát vettük meg, ami azért fontos, mert az illető a népművészet mestere volt, és kimagasló tánc tudása mellett renge-

teg írott anyagot is megőrzött, melyek népköltészeti szempontból nagyon értékesek, illetve jelentős kordokumentumnak is számítanak.

Moldvából származó tárgyakat KAJÁRI Gabriella és VASS Erika vásároltak. Kiemelkedő darab a 18. század végéről származó festett láda, a sarokszekrény (*duláp*) és a gazdag szóttas anyag. A két kutató a felmérő tábor során a lakáskultúra mellett a migrációt és a búcsújárást vizsgálta, illetve egy pusztinai lakodalmat dokumentált.

30. kép. Lábnyiki szobabelső
(VASS Erika felvétele, 2014)

30. kép. Máriafalvi szobabelső
(VASS Erika felvétele, 2014)

A leendő épületegyüttesben egy **iskola** is helyet fog kapni. A múzeumi bemutatás arra fókuszál, hogy a trianoni határok meghúzása után az egyházak és az egyházi alapítású iskolák voltak a magyar anyanyelv megmaradásának bástyái. Ehhez sikerült SZIGETHY Zsófiának 95 darab tárgyat vásárolnia, köztük található az 1936-ban épült tarcsafalvi iskola 5 iskolapadja is. Emellett számos tankönyvet is sikerült vásárolnia. Érdekességnek számít az a gölyaláb, amelyet Nagymedéséren használtak: ezzel jártak a gyermekek esős időben iskolába. A Múzeum tulajdonába került iskolai értesítők a két háború közötti időszakból valók, és jól mutatják a nyelv váltást.

10 ORBÁN Balázs 1873. 142.

2013 novemberében TÓDOR Enikővel ismertük meg a Küküllő menti Szászcsávason PÁLOSI Ferenc amatőr fényképész hagyatékát. Az anyag azért értékes számunkra, mert az 1970-80-as évek világának kiváló lenyomata, és sokféle témát ölel át a falusi és városi életmódból egyaránt. A hagyatéktól nem vált meg a család, de szkennelés céljával kölcsönkaptuk, így digitalizálva őrizzük meg a fényképeket.

Raktári pocrendszer kialakítása

A munka kezdete előtt felmértük, hogy a várható nagy mennyiségű tárgy korszerű tárolására a Múzeumban nincs lehetőség, így indokolt volt egy átfogó elképzelés a raktárak bővítésére. Jelen pályázat lehetővé tette, hogy egyes raktárakat galériával bővítsünk, így jelentős hasznos tároló felület keletkezett.

A 75-ös számú műtárgyraktár gázkonténer felé eső oldalán beérkező raktárt alakítottunk ki. A beérkező raktárrészt a többi műtárgytól fallal választottuk le. Ennek eredményeképp a beérkező tisztítatlan, fertőzött tárgyak lényegesen rövidebb utat járnának be a Múzeumba érkezés során: a beérkező raktárban történő lepakolás után gyorsan, minimális mozgatással átszállíthatóak a gázkonténerbe, és fertőtlenítés után elhelyezhetőek az irodáépületben lévő raktárrészekben, ahonnan a restaurátorokhoz kerülhetnek leltározást követően. Az új raktári részben nagy belmagassága miatt indokolt volt galéria kialakítása is.

A restaurátor műhely mögötti leltározó térben és egy hátsó raktárban galériát alakítottunk ki. Ehhez szükséges volt a teljes raktár kipakolása, rendezése, hogy ide helyezzük el az újonnan vásárolt tárgyakat is, a restaurált tárgyakat elkülönítve a még restaurálatlan tárgyaktól.

Preventív műtárgyvédelem és restaurálás anyagköltsége

A kialakított műtárgylogisztika alapján az „A” jelzésű raktár bejövő helyiségében ideiglenesen raktározott fa tárgyakat a raktárak közti gázkonténerben fertőtlenítettük. A veszélyeztetett festett fa, papír alapú fénykép, nehézfémekkel-festett textil tárgyak elkülönítésre kerültek, és lokális oldószeres konzerválásban részesültek, hiszen foszfor-hidrogén gázos fertőtlenítésük olyan fokú kémiai elváltozásokat okozott volna, ami elszíneződéssel, műtárgyrongálódással jár.

Az Erdélyben bontott épületegyüttes az épületanyag raktárban került elhelyezésre, és az egész raktár gázosításával került fertőtlenítésre. Hasonlóképpen a műtárgyakhoz, foszfor-hidrogén gáz került felhasználásra az épület összes nyílászárójának fóliázását és lezárását követően.

A restaurátor műhely számára vásárolt eszközökkel lehetőségünk nyílt az átfogó és teljes körű, gyorsabb munkavégzésre. A gyűjtemény több száz textiliával gyarapodott, ezért volt szükséges száraz és nedves tisztítógépek beszerzése.

A magas nyomású mosó felújításával és alkatrész kiegészítésével lehetőségünk volt a jó megtartású kültéri épületelem és gépeszközök nedves tisztítására. A forgókefe segítségével fém és jó magatartású fafelületek tisztítása vált lehetővé és gyorsabban kivitelezhetővé. A beépített vízszűrő biztosítja a megfelelő tisztaságú vizet. A beszerzett tisztító-homok az erősen korrodált vasfelületek homokfújását teszi lehetővé, nagy felületen, gyorsabban és alaposabban vége a munkálatokat.

A beszerzett konzerválószer az alábbi kritériumok szerint lettek kiválasztva: jó behatolási képességűek, az eddigi munkálatok során kipróbáltak, tartós védelmet nyújtanak. A konzerválószer tisztított felületeken használhatóak. Vasak konzerválásához megfelelő tisztítást követően rozsdá-átalakító szereket használunk (Würth rozsdá-átalakító). A faanyagvédelemhez szükséges szereket igénybevételek megfelelően (kültéri-beltéri) választottuk ki. Beltéren őrzött műtárgyak esetében Xylamon konzerválószer, kültéri tárgyak esetében Kulbanol-profigroundot használunk fel. A tárgyak állagának megfelelően különböző adalékanyagokat választottunk ki: svéd faolaj és fakátrány. A festett felületek finomabb tisztításához tetrahidro-furán, illetve dimetil-formamid oldószert, nagyobb tömegű festett felület, illetve fémek tisztításához acetont. Más bevonatokhoz és tisztításhoz használható szer továbbá alkohol-denaturált szesz és hígítók (lakkbenzin, szintetikus hígító, nitrohígító).

A textilraktár előtti folyosón csomagolóteret alakítottunk ki, ahová sikerült egy korszerű csomagolóasztalt is vásárolnunk. A csomagolóasztal lehetővé teszi a műtárgyak biztonságos csomagolását. Ide helyeztük el a szükséges csomagolóanyagokat is, nagy mennyiségű légpárnás fóliát, amely jól védi a műtárgyat a múzeumon belüli szállításánál, isofoam csomagolóanyagot, amely a raktárakban egymásra helyezett ládák, egyéb bútorok közé tehető, a műtárgyat védi a ránehezedő nyomás miatti sérüléstől. Ide helyeztük el a textilek csomagolására használt fátyolfóliát, itt tároljuk a leltári címkéket és egyéb csomagolóeszközöket, a textilek védelme miatt fontos töltőanyagot, a tárgyszállításához szükséges tárolórekeszeket, illetve a műtárgykönyvek, apró tárgyak tárolására használt semleges dobozokat is.

Az NKA pályázatából módunk nyílt néhány kvalitásos tárgy restaurálására is: egy 19. század második felében festett láda a csíki Csatószegegről (fedelén belül 1880-as évekből származó írással) (2008.222.4.), egy 1862-ben készült festett fali téka Homoródalmásról (2009.214.1.), egy 1848-ban készült tálal fogas Homoródalmásról, mely szintén az almási bútorfestők kezét dicséri (2014.118.1.), egy szekrény, mely a kúria meghatározó bútorai közé tartozik. Külső felülete polírozott habos kőris, juhar és dió szalag intarziával díszített (2014.92.1.), továbbá a balavásári lebontott házból származó tárgyak restaurálásával egy teljes berendezés bemutatása vált lehetővé (1 konyhaszekrény, 2 padláda, 1 sublót, 2 ágy, 1 kaszten, 1 asztal, 1 szekrény).

Összegzés

A Nemzeti Kulturális Alap 4911/00101 számú pályázata révén olyan komplex épület- és tárggyűjtes jött létre a Szabadtéri Néprajzi Múzeumon belül, mely egyedülállónak számít. Az ismert történelmi okok miatt a romániai múzeumokban sem alakult ki ilyen nagyságú és réteg-

zettségű anyag. A gyűjtemény Erdély épített, tárgyi és szellemi örökségének megőrzése terén mérföldkőnek számít, mely sokféleképpen lesz hasznosítható a Múzeumba látogató közönség számára, ezen túlmenően pedig a határon túli magyarság identitásának erősítésében is jelentős szerepet fog betölteni.

33. kép. Csatószezen gyűjtött csíki láda, 2008.222.4.
(HUGYECSEK Balázs felvétele, 2014)

34. kép. Az 1848-as feliratú: Homoródalmási tálas fogas, 2014.118.1.
(HUGYECSEK Balázs felvétele, 2014)

IRODALOM

BERÉNYI Marianna – BUZÁS Miklós

2002 *A csíkszentsimoni lakóház bontása kapcsán.*
Ház és Ember 15. 221-232.

BUZÁS Miklós – VASS Erika

2011 *A homoródalmási építészeti kutatások eredményei.* Ház és Ember 23. 21-52.

NAGYNÉ BATÁRI Zsuzsanna

2014 *Tájegység születik. Szabadtéri kiállítások rendezésének kérdései az Észak-magyarországi falu tájegység esettanulmánya alapján.* Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre

ORBÁN Balázs

1873 *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból VI.* Tettey Nándor és Társa Bizománya, Budapest

TÁNCZOS Vilmos

2000 *Keletnek megnyílt kapuja.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

VASS Erika – BUZÁS Miklós

Erdélyi épületegyüttes a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. Telepítési koncepció 2006. November. Ház és Ember 20. 227-266.

RESULTS ACHIEVED IN 2014 IN THE RESEARCH INTO THE BUILDING COMPLEX TRANSYLVANIA

The study's purpose is to introduce to the public the work achieved in 2014 for the establishment of the building complex Transylvania in the Hungarian Open Air Museum Szentendre. The settlement concept elaborated by Miklós Buzás and Erika Vass can be read in the 20th issue of Ház és Ember. Thanks to the support of the National Cultural Fund of Hungary we have purchased 4040 objects and dismantled some buildings in following villages: Balavásár (Bălăușeri, complete farmstead), Csíkmenaság (Armășeni, barn), Gyimesközéplak (Lunca de Jos, Scheune, dwelling house, hut), Homoródalmás (Merești, barn), Inaktelke (Inucu, complete farmstead), Köröstárkány (Tărcăia, dwelling house), Négyfalu (Săcele, barn, summer kitchen) and Zabola (Zăbala, complete farmstead). When dealing with the buildings brought

over the Museum, museologists paid particular attention to the history of house and family, as well as to the folk customs and way of life characteristic for the given village. Concerning the collection of objects, while focusing on the interiors of the purchased houses, we were looking for artefacts in the village, resp. in the neighbouring villages with preference for objects matching the time period selected for the exhibition and bearing reference to the history of house and family. Due to the accelerated processes of modernization during the last two decades, only a limited number of objects with quality could be found locally, but collectors and dealers in Hungary offered for sale several unique and special artefacts (like collection of ovens, ceramic from the 19th century).

Erika Vass

ERGEBNISSE IM JAHR 2014 BETREFFEND DIE FORSCHUNG IM ZUSAMMENHANG MIT DEM GEBÄUDEKOMPLEX SIEBENBÜRGEN

Die Studie macht die im Jahr 2014 ausgeführte Arbeit im Zusammenhang mit dem zu erstellenden Gebäudekomplex Siebenbürgen im Ungarischen Freilichtmuseum Szentendre bekannt. Das von Miklós Buzás und Erika Vass ausgearbeitete Siedlungskonzept befindet sich in der 20. Ausgabe von Ház és Ember. Im Jahr 2014 haben wir uns dank der Unterstützung des Nationalen Kulturfonds 4040 Gegenstände erworben und in nachstehenden Ortschaften haben wir Gebäude abgebaut: Balavásár (Bălăușeri, ganzer Hof), Csíkmenaság (Armășeni, Scheune), Gyimesközéplak (Lunca de Jos, Scheune, Wohnhaus, Hütte), Homoródalmás (Merești, Scheune), Inaktelke (Inucu, ganzer Hof), Köröstárkány (Tărcăia, Wohnhaus), Négyfalu (Săcele, Scheune, Sommerküche) und Zabola (Zăbala, ganzer Hof). Im Falle der im Museum untergebrachten Bauten haben die Museologen der

Haus- und Familiengeschichte große Aufmerksamkeit gewidmet, wie auch den für die jeweilige Gemeinde typischen Volksbräuchen und der Lebensweise. Bei der Gegenstandsammlung haben wir uns neben den Errichtungsgegenständen in den erworbenen Häusern vor allem Objekte im gegebenen Dorf, bzw., in der Umgebung gesucht und dabei der ausgewählten vorgeführten Zeitperiode entsprechende Objekte aufgrund der Haus- und Familiengeschichte bevorzugt. Wegen der großen Modernisierungsprozesse der letzten zwei Jahrzehnte konnten wir Gegenstände von Qualität in der Gegend nur in beschränkter Zahl vorfinden, aber bei den Händlern und Sammlern in Ungarn haben wir zahlreiche einzigartige, besondere Objekte (z.B. Ofensammlung, Keramik aus dem 19. Jahrhundert) anschaffen können.